

учение о правоотношении. – М.: Юридическая литература, 1974. – 352 с.
3. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650. 4. Рассолов М.М. Информационное право: Учебное пособие. – М., 1999. – 400 с. 5. Городов О.А. Основы информационного права России: Учебное пособие. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 305с. 6. Копылов В.А. Информационное право: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2003. – 512 с. 7. Про доступ до публічної інформації: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 12.08.2011. – № 32. – Ст. 314. 8. Коммерческое (торговое) право / Под ред. Ю.Е. Булатецкого, В.А. Язева. – М.: ФБК-ПРЕСС, 2002. – 960 с. 9. Бурило Ю.П. Участь недержавних суб'єктів у здійсненні державного управління інформаційною сферою // Правова інформатика. – 2007. –

№ 4. – С. 31-41. 10. Про Міжвідомчу раду з питань кінематографії: Розпорядження КМУ від 24 березня 2004 р. № 162-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=162-2004-%F0#Find>. 11. Про затвердження Положення про Громадську експертну раду з питань захисту суспільної моралі: Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 14 травня 2004 р. № 141 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 22. – Ст. 1533. 12. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 410/2011 // Офіційний вісник Президента України від 18.04.2011 – 2011 р., № 10. – Ст. 562.

Надійшла до редколегії 20.09.11

УДК 347.122

В. Боднар, здобувач

ПЕРЕВАЖНІ ПРАВА В АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ ТА СПОСОБИ ЇХ ЗАХИСТУ

В статті досліджуються переважні права акціонерів-власників як простих, так і привілейованих акцій, механізм їх здійснення та способи захисту. Акцентовано увагу на проблемі уніфікації правових норм, покликаних регулювати переважні права в акціонерному товаристві, і у зв'язку з цим сформульовані пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: акціонер, переважне право, здійснення переважного права, захист переважного права.

В статье исследуются преимущественные права акционеров-собственников как простых, так и привилегированных акций, механизм их осуществления и способы защиты. Акцентировано внимание на проблеме унификации правовых норм, призванных регулировать преимущественные права в акционерном обществе, и в связи с этим сформулированы предложения о внесении изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: акционер, преимущественное право, осуществление преимущественного права, защита преимущественного права.

In article rights of priority of shareholders-proprietors as simple, and privileged shares, the mechanism of their realisation and ways of protection are investigated. The attention is focused on a problem of unification of the rules of law, called to regulate rights of priority in joint-stock company and in this connection offers on modification of the current legislation are formulated.

Key words: the shareholder, the right of priority, realisation of the right of priority, protection of the right of priority.

В умовах ринкової економіки, що викликали потребу в існуванні та діяльності різних організаційно-правових форм юридичних осіб, важливе значення в економіці країни мають підприємницькі товариства, в першу чергу, господарські товариства, серед яких найбільший інтерес для дослідників становлять акціонерні товариства, завдяки своєму правовому статусу та найскладнішим серед усіх видів господарських товариств корпоративним відносинам, що в них складаються.

Переважні права акціонерів досліджувалися як українськими [1; 2], так і зарубіжними [3; 4; 5] вченими, проте прийняття Закону України "Про акціонерні товариства" та внесення до нього змін, що торкнулися, в тому числі і переважних прав акціонерів, потребують подальшого дослідження цієї проблематики.

Метою цієї статті є виявлення переважних прав в корпоративних правовідносинах, що складаються в акціонерному товаристві, розкриття їх змісту та механізму здійснення, а також способів захисту зазначених прав у разі їх порушення чи інших протиправних посягань.

Головна відмінність цих переважних прав від інших переважних прав у цивільному праві полягає в тому, що переважні права акціонерів-власників привілейованих акцій є похідними від корпоративних прав.

Виходячи з визначення поняття корпоративних відносин, встановленого ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу України [6] (далі – ГК України), можна сформулювати визначення поняття корпоративних правовідносин, оскільки саме ця правова категорія є предметом дослідження юридичної науки: *корпоративними правовідносинами є врегульовані правовими нормами відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.*

В свою чергу, корпоративними правами є права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомоч-

ності, передбачені законом та статутними документами (ч. 1 ст. 167 ГК України).

В науковій літературі це визначення поняття корпоративних прав вже піддавалося справедливій, на наш погляд, критиці і вносилися конструктивні пропозиції щодо його вдосконалення, зокрема шляхом заміни слів "ча-стки прибутку" словами "частиною прибутку", а слів "ста-

тутними документами" словами "установчими документами" [7, 225], проте єдина зміна, якої зазнала наведена дефініція, – це заміна слів "у статутному фонді" словами "у статутному капіталі" [8]. Більше того, у п. 14.1.90 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. [9] визначення поняття корпоративних прав, встановлене ГК України, відтворене навіть без зазначеної заміни.

Не вдаючись до поглибленого дослідження поняття корпоративних відносин, оскільки це не є метою даної статті, звернемося до безпосереднього предмету нашого дослідження – переважних прав в корпоративних правовідносинах, що виникають, змінюються та припиняються в одному з видів корпоративних утворень – в акціонерних товариствах.

До прийняття Цивільного кодексу України [10] (далі – ЦК України) і ГК України Закон України від 19 вересня 1991 р. "Про господарські товариства" [11] містив невелику за обсягом норму, яка встановлювала, що акціонери користуються переважним правом на придбання додатково випущених акцій (ч. 3 ст. 38 Закону), проте порядку (механізму) реалізації цього права зазначений закон не встановлював, поширюючи порядок відкритої підписки на акції, визначений ст. 30 Закону, і на додатково випущені акції товариства.

* Саме про частину (курсив наш. – В.Б.) прибутку йдеться в ст. 116 ЦК України та в ч. 1 ст. 30 Закону України "Про акціонерні товариства", а тому цей термін доцільно вживати у ст.ст. 88 і 167 ГК України, а також у ст. 10 Закону України "Про господарські товариства".

** Щодо історії розвитку законодавства стосовно переважних прав в акціонерному товаристві див.: Щербина Е. О преимущественном праве в истории и деталях / Елена Щербина // Акционерный вестник Украины. – 2009. – № 4 (9). – С. 58-62.
© Боднар В., 2011

У прийнятому 16 січня 2003 р. ЦК України та ГК України з'явилися норми, згідно з якими у випадках, встановлених статутом товариства і законом, може бути встановлене переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково випускаються товариством (ч. 3 ст. 156 ЦК України), а акціонерам закритого акціонерного товариства було надане переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства (ч. 3 ст. 81 ГК України). Ця стаття була виключена із ГК України з прийняттям Закону України від 17 вересня 2008 р. "Про акціонерні товариства" [12] (далі – Закон про АТ), що було зроблено дещо поспішно, оскільки закриті акціонерні товариства відповідно до п. 2 Прикінцевих та перехідних положень зазначеного Закону мали право існувати ще протягом 2-х років з дня набрання чинності Законом, тобто до 29 квітня 2011 р.

Таким чином, до прийняття Закону про АТ переважні права акціонерів (без встановлення порядку їх реалізації, що спричиняло багато конфліктів і породжувало судові спори) були закріплені у трьох нормативно-правових актах – ЦК і ГК України та в Законі України "Про господарські товариства", проте в жодному із них обидва переважні права не були встановлені одночасно.

Сьогодні найбільш повно і комплексно, з визначенням порядку (процедури) їх реалізації, переважні права акціонерів урегульовані в Законі про АТ, на аналізі положень якого доцільно зупинитися докладніше.

До переважних прав, якими можуть бути наділені суб'єкти корпоративних правовідносин в акціонерному товаристві (далі – АТ), чинним законодавством віднесені:

– *переважне право акціонера ПрАТ на купівлю акцій цього товариства*, що пропонуються їх власником до продажу третій особі (ч. 2 ст. 7 Закону про АТ). Як встановлено ч. 2 ст. 7 Закону про АТ, статутом ПрАТ може бути передбачено переважне право його акціонерів на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до відчуження третій особі. У такому разі зазначене переважне право реалізовується відповідно до частин 3-6 ст. 7 Закону про АТ.

Акціонери ПрАТ мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства, за ціною та на умовах, запропонованих акціонером третій особі, пропорційно кількості акцій, що належать кожному з них. Переважне право акціонерів на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства, діє протягом двох місяців з дня отримання товариством повідомлення акціонера про намір продати акції, якщо короткий строк не передбачено статутом товариства.

Строк переважного права, передбачений статутом товариства, не може бути меншим ніж 20 днів з дня отримання товариством відповідного повідомлення. Строк переважного права припиняється у разі, якщо до його спливу від усіх акціонерів товариства отримані письмові заяви про використання або про відмову від використання переважного права на купівлю акцій.

Акціонер приватного акціонерного товариства, який має намір продати свої акції третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це решту акціонерів товариства із зазначенням ціни та інших умов продажу акцій. Повідомлення акціонерів товариства здійснюється через товариство. Після отримання письмового повідомлення від акціонера, який має намір продати свої акції третій особі, товариство зобов'язане протягом двох робочих днів направити копії повідомлення всім іншим акціонерам товариства. Якщо інше не передбачено статутом товариства, повідомлення акціонерів товариства здійснюється за рахунок акціонера, який має намір продати свої акції.

Якщо акціонери приватного акціонерного товариства не скористаються переважним правом на придбання всіх акцій, що пропонуються для продажу, протягом строку, встановленого цим Законом або статутом акціонерного товариства, акції можуть бути продані третій особі за ціною та на умовах, що повідомлені акціонерам товариства.

У разі виникнення права звернення стягнення на акції ПрАТ у зв'язку з їх заставою відчуження таких акцій здійснюється з дотриманням переважного права акціонерів на придбання цих акцій.

Законом України від 3 лютого 2011 р. "Про внесення змін до Закону України "Про акціонерні товариства" щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств" [13] ст. 7 Закону про АТ була доповнена ч. 9, яка встановила, що переважне право акціонерного товариства на придбання акцій власної емісії, що пропонуються їх власником до відчуження третім особам, не допускається. У зв'язку з цим ч.ч. 3-5 Закону про АТ зазнали відповідних змін.

Такий порядок реалізації переважного права акціонерів ПрАТ встановлено законом.

У разі якщо акції ПрАТ пропонуються їх власником до відчуження третій особі іншим способом, ніж продаж, порядок реалізації переважного права акціонерів на придбання акцій ПрАТ встановлюється статутом такого товариства.

Частиною 5 ст. 7 Закону про АТ встановлений спосіб захисту порушеного переважного права на придбання акцій, який полягає в тому, що будь-який акціонер товариства має право протягом трьох місяців з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про таке порушення, вимагати в судовому порядку переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій.

Таким чином, можна констатувати, що відповідно до ч. 1 ст. 258 ЦК України Законом про АТ встановлена спеціальна позовна давність – 3 місяці – скорочена порівняно із загальною позовною давністю;

➤ *переважне право акціонера публічного акціонерного товариства (далі – ПАТ) на придбання акцій товариства при їх додатковій емісії* (ч. 1 ст. 27 Закону про АТ);

➤ *переважне право акціонера ПрАТ на придбання акцій товариства при їх додатковій емісії* (ч. 1 ст. 27 Закону про АТ).

Встановлення переважного права акціонерів ПАТ на придбання акцій товариства при їх додатковій емісії є, передусім, способом захисту законних інтересів акціонерів, який безпосередньо впливає на ступінь управління (кількість голосів), на розмір отримуваних дивідендів та частини майна при ліквідації товариства тощо. Звідси – цілком зрозумілою є заінтересованість акціонера у збереженні своєї частки від зменшення її питомої ваги в статутному капіталі АТ. Тому важко погодитися з тими авторами, які вважають, що метою встановлення переважного права в корпоративних правовідносинах є намагання відмежувати існуючих учасників товариств від ризиків, пов'язаних з появою нових учасників у їх складі [14, 179]. Така мета більше характерна для спільної часткової власності, де співвласникам важливо зберегти свій склад для того, щоб забезпечити порядок використання єдиного майна, поділеного на частки, а також, деякою мірою, для ПрАТ, кількісний склад акціонерів якого згідно з ч. 1 ст. 5 Закону про АТ не може перевищувати 100 осіб, і, головним чином, для товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, максимальна кількість учасників яких може досягати 10 осіб (ч. 2 ст. 50 Закону України "Про господарські товариства"), але не для кількатисячного ПАТ.

Зміст переважного права акціонерів обох типів акціонерних товариств (публічного і приватного) полягає у:

праві акціонера-власника простих акцій придбавати розміщені товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій;

праві акціонера-власника привілейованих акцій придбавати розміщені товариством привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

Основна відмінність між способом закріплення переважного права акціонерів-власників простих і привілейованих акцій полягає в тому, що переважне право надається акціонеру-власнику простих акцій у процесі приватного розміщення *обов'язково, в порядку, встановленому законодавством*, а акціонеру-власнику привілейованих акцій – у процесі приватного розміщення товариством привілейованих акцій, *якщо це передбачено статутом акціонерного товариства*.

Таким чином, для реалізації акціонером-власником простих акцій переважного права на придбання акцій додаткової емісії не обов'язково, щоб таке його право було передбачено статутом АТ.

Серед переважних прав акціонерів особливе місце посідають переважні права акціонерів-власників привілейованих акцій, правовому регулюванню реалізації яких присвячені, зокрема, ст.ст. 26, 27, 31 Закону про АТ.

У Законі про АТ відсутня спеціальна стаття, яка б чітко визначала перелік *переважних прав* акціонерів-власників привілейованих акцій. В ст. 26 Закону про АТ йдеться про права акціонерів-власників привілейованих акцій, які включають як переважні, так і інші права зазначених акціонерів.

Оскільки сукупність прав, які надаються акціонеру-власнику привілейованих акцій, залежить від класу акцій, обсяг таких прав визначається у статуті АТ. Зокрема, до переважних прав акціонерів-власників привілейованих акцій, що визначаються у статуті товариства, слід віднести:

а) *визначення розміру дивідендів*, виплата яких здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку відповідно до статуту акціонерного товариства у строк, що не перевищує шість місяців після закінчення звітного року.

У разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства або спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями (ч. 2 ст. 30 Закону про АТ).

Випадки, коли АТ не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями, встановлені ч. 3 ст. 31 Закону про АТ (у ч. 3 ст. 26 зроблено помилкове посилання на ч. 2 ст. 31 Закону про АТ, що викликає потребу у внесенні відповідних змін до ч. 3 ст. 26 Закону про АТ. – В.Б.).

Особливістю реалізації переважного права акціонерів-власників привілейованих акцій на отримання дивідендів обумовлено спосіб і форму визначення дивідендів. Так, згідно з ч. 3 ст. 30 Закону про АТ рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами акціонерного товариства, тоді як розмір дивідендів за привілейованими ак-

ціями всіх класів визначається у статуті акціонерного товариства (п. 6 ч. 2 ст. 13 Закону про АТ);

б) *встановлення черговості виплати дивідендів* у разі розміщення кількох класів привілейованих акцій;

в) *визначення розміру ліквідаційної вартості*. Ліквідаційна вартість привілейованої акції певного класу – це сума коштів, яка належатиме власнику такої акції під час ліквідації акціонерного товариства;

г) *встановлення черговості виплат у разі ліквідації товариства*.

Встановлення у статуті товариства черговості виплати дивідендів і черговості виплат у разі ліквідації товариства свідчить про те, що переважні права акціонерів-власників привілейованих акцій існують не лише у відносинах між ними і акціонерами-власниками простих акцій, але і у відносинах між самими акціонерами-власниками привілейованих акцій різного класу.

Такий висновок підтверджується:

➤ нормою абз. 2 ч. 3 ст. 31 Закону про АТ, згідно з якою товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів;

➤ нормою абз. 2 ч. 2 ст. 89 Закону про АТ, згідно з якою у разі розміщення товариством кількох класів привілейованих акцій черговість розподілу майна між акціонерами-власниками кожного класу привілейованих акцій визначається статутом товариства;

д) *можливість конвертації привілейованих акцій* одного класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери (наприклад, облігації підприємства). Прості акції згідно з ч. 4 ст. 20 Закону про АТ не підлягають конвертації у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.

Відомості про умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акції товариства чи у привілейовані акції іншого класу у разі розміщення привілейованих акцій мають міститися у статуті товариства (п. 7 ч. 2 ст. 13 Закону про АТ).

Ще одним переважним правом акціонерів-власників привілейованих акцій є встановлене ст. 27 Закону про АТ *право при додатковій емісії акцій*. Воно полягає у праві придбавати розміщені товариством привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

Частинами 2 і 3 ст. 27 Закону про АТ встановлено загальні засади механізму реалізації переважного права акціонерів при додатковій емісії акцій, в якому можна виділити два етапи:

1-й етап. Не пізніше ніж за 30 днів до початку розміщення акцій з наданням акціонерам переважного права товариство письмово повідомляє кожного акціонера, який має таке право, про можливість його реалізації та публікує повідомлення про це в офіційному друкованому органі (ним є офіційне друковане видання Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку).

Повідомлення має містити дані про загальну кількість розміщуваних товариством акцій, ціну розміщення, правила визначення кількості цінних паперів, на придбання яких акціонер має переважне право, строк і порядок реалізації зазначеного права. У разі розміщення привілейованих акцій повідомлення має містити інформацію про права, які надаються власникам зазначених цінних паперів.

2-й етап. Акціонер, який має намір реалізувати своє переважне право, подає акціонерному товариству в установленний строк письмову заяву про придбання акцій та перераховує на відповідний рахунок кошти в сумі, яка дорівнює вартості цінних паперів, що ним придбаються. У заяві акціонера повинно бути зазначено його ім'я (найменування), місце проживання (місце знаходження), кількість цінних паперів, що ним придбаються. Заява та перераховані кошти приймаються товариством не пізніше дня, що передує дню початку розміщення цінних паперів. Товариство видає акціонеру письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості цінних паперів.

Отже, Закон про АТ не лише більш чітко у порівнянні із Законом України "Про господарські товариства" визначив переважні права акціонерів (у тому числі акціонерів-власників привілейованих акцій), але і встановив механізми та закріпив певні гарантії їх здійснення.

Досить важливим для захисту порушеного переважного права акціонерів при додатковій емісії акцій є положення ч. 4 ст. 27 Закону про АТ, згідно з яким у разі порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій цього випуску.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 26 Закону про АТ у статуті акціонерного товариства, зокрема, визначається *порядок отримання інформації* акціонерами-власниками привілейованих акцій.

Як зазначає О.М. Вінник, у статуті мають бути деталізовані права, що входять до стандартного набору корпоративних прав акціонера, серед яких – і право на отримання інформації про діяльність товариства [1, 90].

Проте, оскільки в інших статтях Закону про АТ жодних привілеїв зазначених акціонерів щодо отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства чи особливостей реалізації ними права на отримання інформації не встановлено, вважаємо, що визначення порядку отримання інформації не можна вважати переважним правом акціонерів-власників привілейованих акцій. Незважаючи на те, що стосовно акціонерів-власників простих акцій у Законі про АТ закріплено лише право на отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства (п. 4 ч. 1 ст. 25 Закону про АТ), проте зрозуміло, що і стосовно цих акціонерів у статуті товариства має бути визначено порядок отримання зазначеної інформації – як гарантія реалізації права на інформацію. У зв'язку з цим видається недоцільним збереження п. 4 ч. 2 ст. 26 Закону про АТ.

Зазначимо, що закони про акціонерні товариства, прийняті в інших державах-учасницях СНД (Республіка Вірменія, Республіка Киргизстан, Російська Федерація тощо) не відносять порядок отримання інформації до переважних прав акціонерів-власників привілейованих акцій.

Отже, як показало проведене дослідження, Законом про АТ не лише визначено коло переважних прав в акціонерному товаристві, але й досить докладно виписаний механізм їх здійснення. Разом з тим є всі підстави для висновку про те, що прийняття цього Закону породило нові проблеми у забезпеченні уніфікації правових норм, покликаних регулювати переважні права в акціонерному товаристві.

По-перше, не зовсім вдалим є посилання в ч. 3 ст. 156 ЦК України спочатку на статут товариства, а потім на закон. Адже статут повинен відповідати вимогам закону, і саме Закон про АТ встановлює переважне право акціонерів при додатковій емісії акцій (ст. 27 Закону), а ч. 3 ст. 15 цього Закону уточнює, що переважне

право акціонера на придбання акцій, що додатково розміщуються, діє лише в процесі приватного розміщення акцій, та встановлюється законодавством.

Тому слова "статутом і", на нашу думку, доцільно виключити з ч. 3 ст. 156 ЦК України.

По-друге, потребує приведення у відповідність до законодавства про цінні папери і про акціонерні товариства вжитий у ч. 3 ст. 156 ЦК України термін "додатково випускаються" шляхом заміни його терміном "додатково розміщуються", оскільки, наприклад, Закон України від 23 лютого 2006 р. "Про цінні папери і фондовий ринок" [15] не лише оперує терміном "розміщення", але і розкриває його значення (ст. 1 Закону).

По-третє, оскільки в ЦК України відсутня норма, яка б допускала можливість закріплення у статуті приватного акціонерного товариства переважного права його акціонерів на придбання акцій, що пропонуються їх власником до відчуження третій особі (на нашу думку, це пов'язано з тим, що до прийняття Закону про АТ ЦК України взагалі не поділяв акціонерні товариства на види чи типи), за наявності у ньому норми щодо переважного права учасника товариства з обмеженою відповідальністю купівлі частки (її частини) учасника, який її відчужує (ч. 2 ст. 147 ЦК України), яка може застосовуватися і до товариства з додатковою відповідальністю (ч. 4 ст. 151 ЦК України), зазначену прогалину можна було б усунути шляхом доповнення ст. 116 ЦК України частиною 3, в якій закріпити перелік переважних прав учасників господарського товариства, включивши до нього і переважне права акціонерів приватного акціонерного товариства на придбання акцій цього товариства, що відчужуються третій особі.

По-четверте, виходячи з того, що Законом про АТ загалом достатньо повно врегульований порядок реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії (ст. 7 Закону), абз. 5 ч. 2 ст. 6 Закону України "Про цінні папери і фондовий ринок", згідно з яким такий порядок встановлюється Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку, доцільно із зазначеного Закону виключити.

Дослідження переважних прав акціонерів-власників привілейованих акцій дає підстави для висновку про те, що залежно від суб'єктного складу відносин, у яких реалізується переважне право акціонера-власника привілейованих акцій, можна виділити три види переважних прав:

- переважні права акціонера-власника привілейованих акцій перед особами, які не є акціонерами цього товариства (право придбавати розміщені товариством привілейовані акції цього або іншого класу);
- переважні права акціонера-власника привілейованих акцій перед акціонерами-власниками простих акцій товариства (гарантоване право на отримання дивідендів у встановленому статутом розмірі, право на отримання ліквідаційної вартості, можливість конвертації привілейованих акцій, право придбавати розміщені товариством привілейовані акції цього або іншого класу);
- переважні права акціонера-власника привілейованих акцій одного класу перед акціонерами-власниками привілейованих акцій іншого класу (встановлення черговості виплати дивідендів і черговості виплат у разі ліквідації товариства).

З урахуванням практики застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають у зв'язку з порушеннями переважних прав у корпоративних відносинах, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до Рекомендацій Вищого господарського суду України від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 "Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з

корпоративних відносин" [16] та до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" [17], усунувши при цьому існуючі неузгодженості між зазначеними актами.

Розглянуті тут переважні права в акціонерних товариствах – це лише один із аспектів переважних прав у корпоративних правовідносинах. Потребують дослідження також переважні права в інших видах товариств – з обмеженою і додатковою відповідальністю та в командитних товариствах.

1. Вінник О.М. Науково-практичний коментар Закону України "Про акціонерні товариства" / О.М. Вінник. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 312 с.
2. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
3. Новоселова Л.А. Преимущественное право приобретения акций в закрытом акционерном обществе / Л.А. Новоселова // Арбитражная практика. – 2004, С. 3-11.
4. Шапкина Г. Применение акционерного законодательства / Г. Шапкина // Приложение к журналу "Хозяйство и право" – 2008. – № 8. – С. 5-65.
5. Корпоративное право: Актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В.А. Белова. – М.: Издательство Юрайт, 2009. – 678 с.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
7. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо статутного капіталу: Закон України від 22 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – Ст. 165.
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92 (частина 1). – Ст. 3248.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 81. – Ст. 2727.
13. Про внесення змін до Закону України "Про акціонерні товариства" щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств: Закон України від 3 лютого 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 16. – Ст. 649.
14. Белов В.А., Пестерева Е.В. Хозяйственные общества / В.А. Белов, Е.В. Пестерева. – М.: ЮриИнфоР, 2002. – 333 с.
15. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 13. – Ст. 857.
16. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду України від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1.
17. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11.

Надійшла до редколегії 20.09.11

УДК 340.12

М. Кравченко, здобувач

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ

Стаття присвячена класифікації закономірностей, які властиві процесу реалізації закону.

Ключові слова: реалізація закону, закономірності реалізації закону, класифікація закономірностей реалізації закону.

Статья посвящена классификации закономерностей, которые свойственны процессу реализации закона.

Ключевые слова: реализация закона, закономерности реализации закона, классификация закономерностей реализации закона.

The article is devoted classifications of conformities to law, what incident to the process of realization of law.

Keywords: realization of law, conformities to law of realization of law, classification of conformities to law of realization of law.

Реалізація будь-якого закону обумовлена великою кількістю закономірностей. Такі закономірності, по відношенню до закону, можуть мати зовнішній або внутрішній характер. Вони можуть бути постійними або тимчасовими. Звичайно, визначити всі закономірності, які впливають на процес реалізації закону, надзвичайно важко. Це пов'язано із тим, що їх надзвичайно важко виявити, оскільки вони, як правило, виявляються лише шляхом аналізу значного масиву матеріалів практики реалізації законів. Разом із тим, вже виявлені закономірності процесу реалізації закону варто певним чином впорядкувати. Для цього необхідно застосувати таку логічну операцію, як класифікація. Класифікація закономірностей реалізації закону допоможе краще зрозуміти їх специфіку, дати їм коротку але досить змістовну характеристику. Адже, хоча всі закономірності реалізації закону мають вплив на даний процес, проте вони не є тотожними, а отже і їх вплив на процес реалізації закону не є однаковим. Одні закономірності в більшій мірі впливають на процес реалізації закону, інші – в меншій мірі.

Аналізуючи юридичну літературу, можна переконатися у тому, що вченими вже були спроби провести класифікацію закономірностей державно-правових явищ та процесів. Звичайно, мова не йшла про класифікацію закономірностей реалізації закону, проте ці напрацювання можуть надати критерії, які можна буде застосувати для проведення класифікації закономірностей реалізації закону. Так, П.М. Рабінович пропонує поділяти державно-правові закономірності на підставі наступних критеріїв: 1) за системним розташуванням у соціальному просторі – на зовнішні та внутрішні; 2) за історичними межами дії – на всезагальні, загальні та особливі; 3) за ступенем охоплення державно-правової сфери – на загальні та конкретні; 4) за типом зв'язків державно-правових явищ –

на загальні та особливі; 5) за формою здійснення – на статичні та динамічні [1, с. 37-52].

Іншу класифікацію правових закономірностей пропонує в своїй праці С.С. Алексєєв. Вчений класифікує закономірності права на чотири види: 1) загальні закономірності виникнення та розвитку права; 2) загальні структурно-функціональні закономірності права; 3) специфічні закономірності виникнення та розвитку права; 4) специфічні структурно-функціональні закономірності права [2, с. 123-133].

Цікаву класифікацію державно-правових закономірностей пропонує В.М. Кудрявцев. Він пропонує виділяти три групи державно-правових закономірностей: по-перше, загальні соціально-історичні закономірності, які властиві певному суспільному ладу; по-друге, внутрішні закономірності права як соціального явища; по-третє, закономірні зв'язки перших двох груп [3, с.54].

Досить цікаво класифікацію закономірностей державно-правових явищ та процесів запропонував Ю.Ю. Ветютнев. Ми пропонуємо більш конкретно зупинитися саме на цій класифікації закономірностей державно-правових процесів та явищ. Це пов'язано із тим, що на сьогоднішній день ця класифікація є однією із найкращих класифікацій закономірностей державно-правових явищ та процесів. Критерії, які використовує вчений при проведенні цієї класифікації, мають певну універсальність, адже вони орієнтовані на ознаки, які властиві закономірностям державно-правових явищ та процесів. Серед критеріїв використовуючи, які можна класифікувати закономірностей державно-правових явищ та процесів можна назвати наступні: зміст державно-правових закономірностей, масштаб в межах якого вони діють, часовий вимір їх дії, структура державно-правових закономірностей, логічна обґрунтованість, тип зв'язку, сфера їх дії та інші критерії. Ми вважаємо, що